

УДК 327 (477+061.1 ЄС)

Н. Белоусова, канд. політ. наук, доц.,
Б. Міфтахів, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА: КОРУПЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПЕРЕХОДУ ВІД "КІЛЬЦЯ ДРУЗІВ" ДО "КІЛЬЦЯ ВОГНЮ"

Здійснено спробу проаналізувати розвиток Європейської політики сусідства, починаючи з ідеї заснування, і до її перегляду у 2015 р. Завдання цієї статті – перевірка гіпотези про те, що корупція може бути однією з вагомих причин невдачі концепту "кільця друзів", який, ґрунтуючись на інтересах ЄС у стабільності, безпеці і процвітання його сусідів, став основою для всієї політики сусідства. Дослідження чинників переходу від "кільця друзів" до "кільця вогню" є важливим у контексті розуміння подальшого розвитку Європейської політики сусідства як основної інтеграційної стратегії Європейського Союзу щодо південних і східних країн-сусідів.

Ключові слова: Європейський Союз (ЄС), Європейська політика сусідства (ЄПС), Україна, Східне партнерство, безпека, Європа, корупція.

Постановка проблеми. Європейську політику сусідства (ЄПС) було започатковано для підтримання стабільності, безпеки і процвітання в країнах сусідах Європейського Союзу. Проте за весь час існування Європейської політики сусідства цей регіон замість того, щоб стати безпечнішим, перетворився в зону ще більшої нестабільності та ще серйозніших викликів. "Арабська весна", агресія Росії відносно Грузії й України, криза біженців і багато інших подій вплинули на процеси і в самому ЄС. За цей час 12 із 16 країн-партнерів ЄПС зіштовхнулися з різноманітними конфліктами, на кшталт анексії територій, громадянських і міждержавних війн. "Те, що у 2002 р. розпочалося як "кільце друзів", перетворилося на "кільце вогню", так ці події прокоментував В. Шюссель, канцлер Австрії з 2000 по 2007 рр. Такий стан справ поставив під питання майбутнє існування Європейської політики сусідства в тому самому вигляді та вже у 2015 р. призвів до її першого масштабного перегляду з боку Європейського Союзу. Тож визначення основних чинників невдачі концепту "кільця друзів" є дуже важливим для подальшого планування напрямку та формату розвитку Європейської політики сусідства як, поки що, найвищого ступеня інтеграції країни в Європейський Союз без членства у його інституціях [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження Європейської політики сусідства відбувається на різних рівнях і в різноманітних сферах, але, урахувавши багатогранність цієї проблематики, такий аспект, як аналіз окремих чинників невдачі концепту "кільця друзів", можна віднести до недостатньо вивчених. Європейська політика сусідства стали предметом наукових досліджень багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, насамперед варто виділити праці В. В. Копійки, Т. І. Шинкаренка, В. В. Халаджи, О. В. Шишкіної, І. В. Яковюка, а також Юрія Агафонова, Артема Гранта Костянина (Hrant Kostanyan), Стівена Блокманса (Steven Blockmans) Бернда Вебера (Bernd Weber), Вейда Джакобі (Wade Jacoby), Джудіт Келлі (Judith Kelley), Йоханнеса Варвіка (Johannes Varwick) та ін.

Мета статті – перевірити гіпотезу про те, що рівень корупції в країнах на кордонах ЄС вплинув на перехід від "кільця друзів" до "кільця вогню" в межах Європейської політики сусідства.

Викладення основного матеріалу.

Основна стратегія Європейського Союзу щодо країн-сусідів, а саме оточення ЄС так званім "кільцем друзів", була вперше оголошена у 2002 р. тодішнім головою Європейської комісії Романо Проді у його промові на тему "Велика Європа – політика добросусідства як ключ до стабільності". Під час цієї промови Проді наголосив, що Європейський Союз повинен розробити новий регіональний підхід, який допоможе підтримувати

та сприяти миру на континенті, а також буде зміцнювати глобальну стабільність і безпеку. Саме тоді було сформульовано основні принципи, які вже через два роки стали основою для Європейської політики сусідства: "більше, ніж партнерство" і "все, крім інституцій". Починаючи з 2004 р., Європейська політика сусідства стала головною стратегією ЄС щодо до його безпосередніх сусідів, залишаючись водночас чимось середнім між просто співпрацею в економічному й безпековому секторах і відкриттям перспектив вступу до ЄС [2].

У наукових колах популярною є думка, що основою ціллі Європейської політики сусідства є трансформація політичних режимів країн-партнерів у ліберальні й демократичні держави з ринковою економікою. За такого підходу ефективність ЄПС часто вимірюється динамікою її впливу на динаміку політичних режимів у країнах-партнерах. Проте, як показує практика, це лише один із можливих інструментів для досягнення головної мети – стабільності й безпеки у країнах сусідах Європейського Союзу, яка так і не була досягнута за всі роки існування Європейської політики сусідства.

Згідно з "Індексом неспроможних держав" (Fragile States Index), розробленим Фондом миру (Fund for Peace) у 2006 р. більшість країн-учасників ЄПС перебували на майже однаковому рівні стабільності, а вже за 10 років, хоч частина країн і справді стала стабільнішими, загальна ситуація істотно погіршилася. На кордонах Європейського Союзу деякі держави почали занепадати й опинилися на межі переходу до статусу неспроможної держави, тобто "failed states" [3].

Натепер існує багато теорій, які описують чинники переходу однієї країни з категорії стабільної в нестабільну, і в цій статті розглядатиметься одна з них, а саме – вплив корупції.

Учені як Домінік Енсте (Dominik Enste), Роберт І. Ротберг (Robert I. Rotberg) або Крістофер Клафам (Christopher Clapham), підтримують думку про те, що рівень корупції безпосередньо впливає на стабільність у відповідній країні. У праці Домініка Енсте, під назвою "Наслідки корупції – огляд емпіричних результатів" (The Consequences of Corruption – An Overview of Empirical Results), автор дійшов висновку, що країни з високим рівнем корупції, зазвичай, мають більш високий рівень політичної й економічної нестабільності. Звичайно ж, корупція не завжди призводить до занепаду держави, але, як зазначає Роберт І. Ротберг у своїй книзі "Коли держави занепадають: причини та наслідки" (When states fail: causes and consequences), у менш стабільних країнах корупція має надзвичайно руйнівні наслідки, які можуть викликати ще більшу нестабільність та іноді повний занепад. Також Крістофер Клафам також погоджується, що рівень корупції є важливою ознакою ста-

більності держави. Він наголошує, що високий рівень корупції є не лише показником нестабільності держави, але й разом із неопатримональними політичними режимами, які є характерними для держав ЄПС, може призвести до занепаду цих держав [4–6].

Для перевірки гіпотези про вплив корупції на рівень нестабільності держави використовуватимуться два основні індекси:

- Для визначення рівня стабільності держави – "Індекс неспроможних держав" (Fragile States Index) від Фонду миру (Fund for Peace). Починаючи з 2005 р., цей індекс перевіряє держави на ризик занепаду, базуючись на 12 основних показниках, серед яких – ризики іноземного втручання, залежність від зовнішнього фінансування, економічне станови-

ще, криміналізація держави; роздрібненість у силових структурах й еліті та ін. [7].

- Для визначення рівня корупції – "Індекс сприйняття корупції" (Corruption Perceptions Index) від Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International). Це загальноновизнаний індикатор із дослідження корупції, за яким, починаючи з 1995 р., вимірюється рівень корупції в бізнесі, політиці й управлінні в більш ніж 150 країнах на основі різних експертних опитувань, проведених незалежними організаціями [8].

Що стосується періоду дослідження, то виходячи з наявних емпіричних даних, було обрано часовий проміжок у 10 років – із 2006 р. (два роки після впровадження ЄПС) і по 2015 р.

Таблиця 1. Індекс неспроможних держав, 2006–2015 роки [9]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Середнє значення	Зміна
AM	71,5	70,3	70,7	74,3	74,1	72,3	72,2	71,3	71,3	69,7	71,77	-1,8
AZ	81,9	81,2	81	84,6	84,4	81,9	79,8	78,2	77,8	77,3	80,81	-4,6
BY	84,5	85,2	84,4	82,3	78,7	77,6	76,6	76,7	75	75,6	79,66	-8,9
GE	82,2	82,3	83,8	91,8	90,4	86,4	84,8	84,2	82,7	79,2	84,78	-3
MD	82,5	85,7	85,7	85,1	83,8	81,2	78,7	76,5	75,1	73	80,73	-9,5
UA	72,9	71,4	70,8	69,7	69,5	69	67,2	65,9	67,2	76,3	69,99	3,4
DZ	77,8	75,9	77,8	80,6	81,3	78	78,1	78,7	78,8	79,6	78,66	1,8
MA	76,5	76	75,8	77,1	77	76,3	76,1	74,3	74,4	74,6	75,81	-1,9
EG	89,5	89,2	88,7	89	87,6	86,8	90,4	90,6	91	89,9	89,27	0,4
JO	77	76,6	77,3	77,9	77	74,5	74,8	75,7	76,7	76,9	76,44	-0,1
LB	80,5	92,4	95,7	93,5	90,9	87,7	85,8	86,3	86,9	88,1	88,78	7,6
LY	68,5	69,3	70	69,4	69,1	68,7	84,9	84,5	87,8	95,3	76,75	26,8
SY	88,6	88,6	90,1	89,8	87,9	85,9	94,5	97,4	101,6	107,8	93,22	19,2
TN	65,4	65,6	65,6	67,6	67,5	70,1	74,2	76,5	77,5	75,7	70,57	10,3

За даними індексу "Індекс неспроможних держав, у 2006 р. усі обрані країни Європейської політики сусідства перебували у так званій "небезпечній" зоні стабільності, тобто від 60 до 90 балів. У 2015 р. майже всі країни й надалі залишаються в цій зоні, але якщо такі країни, як Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія та Мол-

дова, стали більш стабільними, то, наприклад, Україна, Ліван, Алжир і Туніс – навпаки. Також є два випадки, Лівія та Сирія, коли рівень стабільності в країні погіршився настільки, що його було перенесено до зони "критичної ситуації".

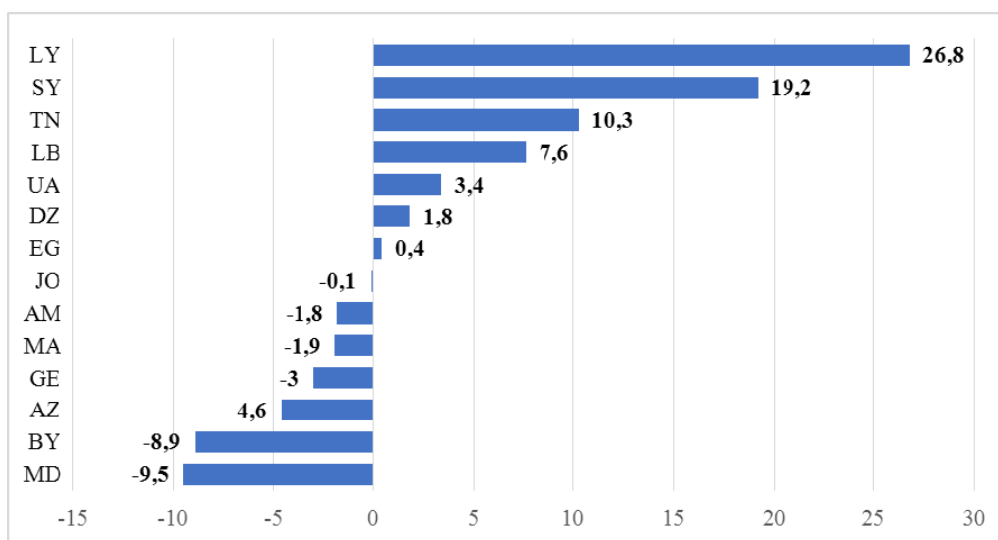

Рис. 1. Зміна індексу неспроможних держав, 2006–2015 рр.

Зрозуміло, що екстремальні зміни в рівні стабільності майже завжди пов'язані з великими подіями: війнами, заворушеннями чи революціями. У випадку Лівану, ідеться про конфлікт між Хізболою й Ізраїлем у 2006 р. В Україні рівень стабільності різко погіршився після Революції гідності (з листопада 2013 до лютого 2014) і російської агресії на Півдні та Сході України (з березня 2014). У Алжирі, Тунісі, Лівії, Сирії та Лівані

економічні й соціальні проблеми разом із незадоволеністю діючою політичною системою призвели до протестів, повстань і революцій, згодом названих "Арабською весною" (з грудня 2010). Проте, як ми знаємо, на всі великі події, які призводять до дестабілізації країни, впливають десятки інших чинників. Серед яких і рівень корупції.

Таблиця 2. Індекс сприйняття корупції, 2006–2015 роки [10]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Середнє значення	Зміна
AM	29	30	29	27	26	26	34	36	37	35	30,9	3
AZ	24	21	19	23	24	24	27	28	29	29	24,8	2,5
BY	21	21	20	24	25	24	31	29	31	32	25,8	5,5
GE	28	34	39	41	38	41	52	49	52	52	42,6	12
MD	32	28	29	33	29	29	36	35	35	33	31,9	0,5
UA	28	27	25	22	24	23	26	25	26	27	25,3	-0,5
DZ	31	30	32	28	29	29	34	36	36	36	32,1	2,5
MA	32	35	35	33	34	34	37	37	39	36	35,2	2
EG	33	29	28	28	31	29	32	32	37	36	31,5	1,5
JO	53	47	51	50	47	45	48	45	49	53	48,8	0
LB	36	30	30	25	25	25	30	28	27	28	28,4	-4
LY	27	25	26	25	22	20	21	15	18	16	21,5	-5,5
SY	29	24	21	26	25	26	26	17	20	18	23,2	-5,5
TN	46	42	44	42	43	38	41	41	40	38	41,5	-4

За даними "Індексу сприйняття корупції" (табл. 2), у 2006 р. майже всі країни Європейської політики сусідства кваліфікувалися як "більш корумповані", тобто їхні результати відповідали показникам від 0 до 49 балів. До 2015 р. свої результати значно поліпшила лише Грузія, усі інші – або залишилися майже на тому самому рівні, або погіршили свої показники. До останніх належать Лівія, Ліван і Сирія. Проте, якщо аналізувати дані впродовж усього періоду дослідження, то з усіх країн

можна виділити дві країни, які впродовж цього часу розвивалися в кардинально різних напрямках – це Йорданія та Лівія. У випадку Йорданії ми бачимо найнижче сприйняття корупції й цей показник утримується на відповідному рівні під час усього етапу дослідження. Лівія ж, навпаки, демонструє найгірші показники зі сприйняття корупції серед досліджуваних країн і ситуація там постійно погіршувалась.

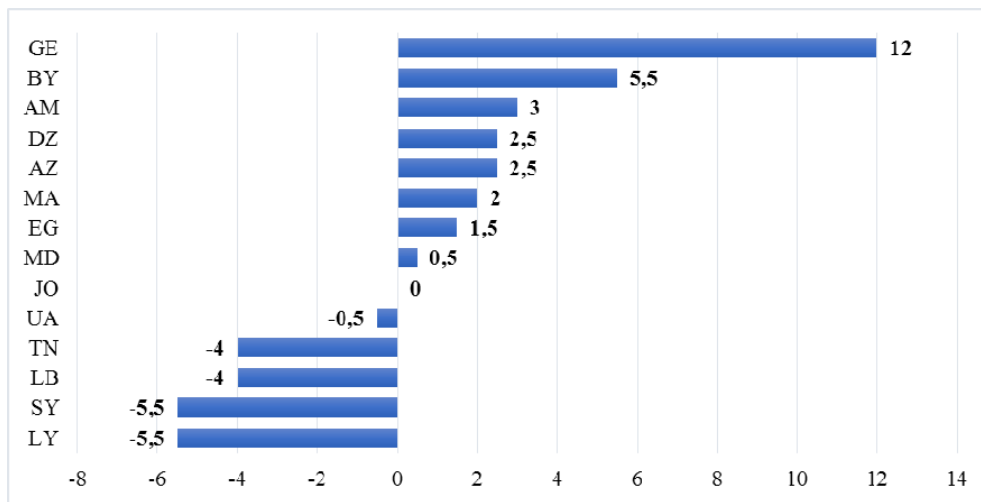

Рис. 2. Зміна індексу сприйняття корупції, 2006–2015 рр.

Якщо порівняти дані цих двох країн із результатами "Індексу неспроможних держав" за цей період, то ми побачимо, що у випадку Лівії існує пряма кореляція між рівнем корупції та стабільністю цієї країни – постійне погіршення ситуації з корупцією відображається у зменшенні рівня стабільності. Що стосується Йорданії, то тут також прослідковується певна закономірність – майже незмінні показники в рівні сприйнятті корупції за весь період віддзеркалюються в, хоч і низькій, але все одно сталому рівні стабільності в цій країні. Тобто можна сказати, що корупція є так званим тригером, що при різкому погіршенні ситуації може призвести до ще більшої нестабільності.

Тож це емпіричне дослідження підтверджує теоретичні позиції Домініка Енсте та Роберта І. Ротберга. Ми бачимо не лише те, що країни з високим рівнем корупції більш схильні до політичної й економічної нестабільності, а й те, що зростання корупції, скоріш за все, матиме більш негативний ефект у нестабільній країні. Звичайно, не можна відкидати й зворотну кореляцію, коли через нестабільність у країні може зростати рівень корупції. Однак, виходячи з проведеного аналізу літератури,

цей вид кореляції можна попередньо виключити через його другорядність. Також варто пам'ятати, що високий рівень корупції, погані умови ведення бізнесу, низька якість життя – це все лише чинники, які накладаючись одне на одного приводять до дестабілізації держави. Деякі з них відіграють більшу роль, деякі – меншу. Проте точно зрозуміло, що більшість причин нестабільності країни криються у слабких інститутах і зміцненні стабільності має відбуватися насамперед через розвиток інклюзивних економічних і політичних інститутів.

Цей та інші чинники повинні враховуватися в подальшій модернізації Європейської політики сусідства, яка розпочалась її великим переглядом у 2015 р. та продовжується дотепер. Основною основою водночас має бути не лише розвиток інклюзивних економічних і політичних інститутів, але й більш персоналізований підхід до кожної із країн-партнерів, тобто їхньої диференціації. Отже, можна враховувати різні устремління та бажання країн-партнерів щодо рівня партнерства з ЄС і побудувати нову систему відносин із країнами-партнерами, інтенсивність яких залежатиме від бажання обох сторін.

Список використаних джерел:

1. Executive Summary: Neighborhood – Fighting a Ring of Fire or Creating a Ring of Friends Leadership [Електронний ресурс] // Bertelsmann Stiftung. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Projekte/84_Salzburger_Triolog/Executive-Summary_Salzburger-Triolog-2016_EU-Nachbarschaftspolitik_20160820.pdf
2. Prodi R. Das größere Europa – eine Politik der Nachbarschaft als Schlüssel zur Stabilität [Електронний ресурс] / Romano Prodi. – 2002. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_de.pdf
3. Fund for Peace: FSI Heat map [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fundforpeace.org/fsi/analytics/fsi-heat-map>
4. Enste D. The Consequences of Corruption – An Overview of Empirical Results [Електронний ресурс] / D. Enste, C. Heldman // Institut der deutschen Wirtschaft Köln. – 2017. – Режим доступу: https://www.iwkoeln.de/fileadmin/publikationen/2017/323508/IW-Report_2_2017_Corruption.pdf
5. Rotberg R. When states fail: causes and consequences [Електронний ресурс] / Robert I. Rotberg // Princeton University Press. – 2004. – Режим доступу: <http://www.columbia.edu/itc/journalism/stille/Politics%20Fall%202007/Readings%20-%20Weeks%201-5/Rotberg%20-%20failed%20states.pdf>

20Fall%202007/Readings%20-%20Weeks%201-5/Rotberg%20-%20failed%20states.pdf

6. Clapham C. The Global-Local Politics of State Decay [Електронний ресурс] / Christopher Clapham // Princeton University Press. – 2003. – Режим доступу: <http://www.columbia.edu/itc/journalism/stille/Politics%20Fall%202007/Readings%20-%20Weeks%201-5/Rotberg%20-%20failed%20states.pdf>

7. Fund for Peace: Fragile States Index – Indicators [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fundforpeace.org/fsi/indicators/>

8. Transparency International, Korruptionswahrnehmungsindeks [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.transparency.de/korruptionsindizes/cpi-2010/>

9. Fund for Peace: Fragile States Index – Indicators [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://fragilestatesindex.org/data/>

10. Transparency International: Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.transparency.org/research/cpi>

Надійшла до редколегії 01.02.20

N. Belousova, Ph.D. (Political Science), Associate Prof.,
B. Miftakhov, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY: CORRUPTION AS ONE OF THE FACTORS OF THE TRANSITION FROM "THE RING OF FRIENDS" TO "THE RING OF FIRE"

The key issue of the article is to analyze the development of European Neighbourhood Policy from the idea of founding to its review in 2015. An important task of this article is to test the hypothesis that corruption may be one of the important reasons for the failure of the "ring of friends" concept, which, based on the EU's interests in the stability, security and prosperity of its neighbours, has become the basis for the entire neighbourhood policy. The analysis of the transition factors from the "ring of friends" to the "ring of fire" is important in the context of understanding the further development of the European Neighbourhood Policy as the main integration strategy of the European Union towards its southern and eastern neighbours.

Key words: European Union (EU), European Neighbourhood Policy (ENP), Ukraine, Eastern Partnership, security, Europe, corruption.

Н. Белоусова, канд. полит. наук, доц.,
Б. Мифтахов, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА СОСЕДСТВА: КОРРУПЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ПЕРЕХОДА ОТ "КОЛЬЦА ДРУЗЕЙ" К "КОЛЬЦУ ОГНЯ"

Сделана попытка проанализировать развитие Европейской политики соседства: начиная с идеи основания и до ее пересмотра в 2015 г. Задача статьи – проверка гипотезы о том, что коррупция может быть одной из важных причин неудачи концепта "кольца друзей", который, основываясь на интересах ЕС в стабильности, безопасности и процветании его соседей, стал основой для всей политики соседства. Исследование факторов перехода от "кольца друзей" до "кольца огня" является важным в контексте понимания дальнейшего развития Европейской политики соседства как основной интеграционной стратегии Европейского Союза по отношению к южным и восточным странам-соседям.

Ключевые слова: Европейский Союз (ЕС), Европейская политика соседства (ЕПС), Украина, Восточное партнерство, Европа, коррупция.

УДК: 316.776.23:327 ЄС (575)

С. Даниленко, д-р політ. наук, доц.,
О. Фурсай, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЕСТРУКТИВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ)

Розглядаються ініціативи європейських структур, зокрема Європейської комісії із протидії зовнішньому деструктивному інформаційному впливу на соціально-політичні процеси. Зауважується, що такий вплив став можливим завдяки спрощеному доступу до глобальних інформаційних ресурсів, а також унаслідок зростання спектру каналів донесення інформації до різних верств населення зарубіжної країни, насамперед тих, які накопичили протестний потенціал. Наголошується, що інформаційний важіль здатен із середини руйнувати соціальну стабільність і у такий спосіб слугувати інтересам зовнішніх суб'єктів. За таких умов особливої актуальності набувають питання контролю національних урядів і громадянського суспільства за питаннями безпеки в інформаційній сфері. Особливо зауважено на широкому застосуванні інформаційного інструменту для ескалації таких соціальних явищ як протестний рух і міграційні процеси. Це зроблено на прикладі деструктивного інформаційного впливу на соціально-політичну ситуацію у Франції під час протестів "жовтих жилетів". Узагальнюються рекомендації європейських інституцій, які можуть використовуватися державними структурами України для протидії зовнішнім інформаційним впливам.

Ключові слова: деструктивний вплив, дезінформація, фейки, симулякри, постправа, політичний процес, "жовті жилети", міграція.

Постановка проблеми. Глобальна інформатизація суспільства, обумовлена стрімким розвитком телекомунікаційних технологій, є незаперечним фактом. Серед іншого вона призвела до безпрецедентного розширен-

ня можливості доступу індивідів і соціальних груп до широкого спектру інформаційних ресурсів у найкоротші часові терміни. Як і будь-які інші, інформативно-комунікативні технології можуть бути однаково вправно